

5. Зимульдінова А. С., Проць М.М. Сучасний урок української мови в початковій школі. Тексти лекцій /А. Зимульдінова А., М. Проць – Дрогобич: ДДПУ, 2007. – 70 с.

6. Методика викладання української мов. Курс лекцій. Частина І. Навчання грамоти /Укладачі М.Проць, А.Зимульдінова. –Дрогобич: Коло, 2009.– 150с.

7. Методика навчання української мови в початковій школі /За ред. М.С. Васьуленка.– К.: Літера ЛТД, 2011.–364с.

8. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою. 1-4 класи. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2011. – 392 с.

9. Савченко О.Я. 46. Савченко О.Я. Розвиток змісту початкової освіти в умовах Державного суверенітету України: методологічний, законодавчий, дидактичний аспекти// Початкова школа.– 2011.–№ 8.– С.25-29.

10. Чепка О.В.Становлення майбутніх учителів початкових класів на етапі неперервної професійної підготовки у педуніверситеті // Початкова школа.–2012.– № 11.– С.23-25.

УДК 37.013.8

Марія Зубрицька (Дрогобич)

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Поняття етнопедагогічних засад виходить із змісту етнопедагогіки як науки про досвід окремого народу у справі виховання і навчання дитини, про його моральні та естетичні цінності, ідеали, погляди. Навчання рідної мови і формування мовленнєвих умінь і навичок учнів на засадах етнопедагогіки базується на системі принципів, методів, засобів народної педагогіки і дидактики з урахуванням етнокультурних, етнопсихологічних, етнолінгвістичних досліджень.

Постановка проблеми. Змістом навчання рідної мови на етнопедагогічних засадах є мовленнєвий розвиток особистості. Про давність цієї проблеми свідчать повчання давньоруських князів, досвід навчання і виховання в монастирях, братських школах, Києво-Могилянській академії тощо. Прихильниками етнопедагогіки були Г. Сковорода, В. Ушинський, С. Русова, Г. Ващенко, О. Духнович та ін.

Аналіз наукової літератури дозволяє з'ясувати поняття етнопедагогічних засад формування мовленнєвих умінь і навичок, що передбачає: дотримання народності та етнокультурного спрямування навчально-виховного процесу; єдиний духовно-мовленнєвий розвиток особистості

засобами народної педагогіки і народної дидактики; оволодіння рідною мовою як етнічним явищем, оригінальним способом оцінювання народом дійсності та вироблення національного колориту мовлення учнів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Етнопедагогічні засади формування мовленнєвих умінь і навичок учнів ґрунтуються на активному залученні системи народної дидактики, що знаходить вираження в поглядах народу на принципи, методи, засоби навчання. Проблема навчання рідної мови на основі народної дидактики висвітлена в працях сучасних науковців, зокрема Т. Левченко, М. Пентилюк, М. Стельмаховича, С. Єрмоленко та інших. Серед підходів, що найбільше сприяють формуванню мовленнєвих умінь і навичок учнів на етнопедагогічній основі, можна виділити *комунікативно-діяльнісний, функціонально-стилістичний, етнопедагогічний*. Останній є конкретним шляхом утілення народнопедагогічної системи в навчально-виховний процес.

Формування мовленнєвих умінь і навичок на засадах етнопедагогіки забезпечує опору на принципи народної дидактики: народності, природовідповідності, культуровідповідності, етнічної соціалізації, історизму, європеїзму, збереження мовної єдності, емоційності, врахування регіонального, місцевого й домашнього мовного середовища. Вони допомагають оволодіти рідною мовою у взаємозв'язку з отриманням знань про народ, його побут, культуру, традиції, звичаї, норми поведінки, ідеали тощо. М. Стельмахович виділив такі *народнопедагогічні методи*: словесні, ігрові, наочні, практичні [10,20]. Особливе значення в процесі навчання рідної мови мають ігрові методи, оскільки вони допомагають проводити навчання в умовах, максимально наближених до життя.

Система народної дидактики має більший ефект у поєднанні з науковою дидактичною системою, тому важливим є використання надбань сучасної лінгводидактики, що знаходять свій вияв у дослідженнях О. Біляєва, В. Мельничайка, М. Пентилюк, Л. Скуратівського й інших.

Постановка проблеми. Специфіка етнокультурознавчого компонента змісту української мови полягає у використанні українознавчої тематики. Включення етнокультурознавчого компонента до змісту мовної освіти сприяє особистісному і мовленнєвому розвитку, забезпечує нерозривність навчання і виховання, єдність мовленнєвого змісту і мовної форми, а також формує в учнів українознавчу і загальнокультурну компетенцію.

Виклад основного матеріалу. Основою для лінгвонародознавчого підходу у викладанні мови стало виділення кумулятивної функції мови, яка визначається як властивість мови відображати та зберігати в мовних одиницях екстралінгвістичну інформацію. Дослідники вважають, що національно-мовний образ світу певним чином виявляється на різних

мовних рівнях: в особливостях фонетичної організації й евфонічних засобах, доборі морфолого-словотвірних одиниць. Однак найповніше він виражається в лексико-семантичній системі мови. Групу номінацій, що відображають духовну і матеріальну культуру народу, називають культурологічною (народознавчою, українознавчою). Н. Данилюк подає критерії виокремлення такої лексики: *семантичний* (за яким враховується основне і додаткове значення висловів); *граматичний* (показовий насамперед щодо одиниць фольклорного, діалектного, розмовно-просторічного характеру, які мають певні формальні показники); *функціонально-стилістичний* (назви народознавчого плану можуть виконувати в тексті функції створення національного колориту, стилізації, інтимізації тощо); *перекладний* (частина культурологічної лексики відноситься до безеквівалентної, що не має відповідників в інших мовах, а тому транслітерується або транскрибується, калькується чи передається описово у відповідних контекстах) [3, 12-13].

У сучасній українській мові можна виділити такі тематичні групи народознавчих номінацій:

- *опорні терміни українознавства як науки* (народознавство, українознавство, етнос, народ, нація, етногенез); назви державно-національної незалежності (*тризуб, гімн, герб, прапор, Президент*); *слова на позначення народної символіки* (хліб-сіль, коровай, рушник, калина, горлиця, орел); назви людей за родом занять, майновим і соціальним станом, родинними стосунками (*мати, батько, хрещений, кум, козак, січовик, чумаки, коваль, бандурист*); номінації традиційних предметів побуту, кухонного начиння, страв (горщик, ступа, макітра, борщ, пироги, вареники); *назви частин народного костюма* (сорочка, плахта, вінок, шаровари, чоботи); *слова на позначення музичних інструментів, ігор, танців, фольклорних творів, типові кольороназви* (*кобза, дума, гопак, коломийка, гуцулка, червоний, чорний*); *слова зі сфери традиційних ремісств і ремесел* (горно, серп, щип, верстат, коноплі, прялка, веретено); *назви поселень, частин житла* (село, містечко, хутір, хата, покуть, перелаз); *номінації свят, обрядів* (вечорниці, дівчачий вечір, народина, Коляди, Великдень); *назви божеств* (Ісус Христос, Діва Марія, Святий Миколай); назви міфологічних істот (*русалка, доля*).

Ці лексеми характеризують традиційне матеріальне й духовне надбання народу. Серед них можуть бути історизми, фольклоризми, діалектизми. Частина слів є зразком українських реалій і не має належного іншомовного відтворення.

Ряд номінацій називають предмети, що нічим не відрізняються від аналогічних в інших культурах, але отримали у нашій мові додатко-

ве значення, так звану «культурну» конотацію. Це символи *барвінок, любисток, зозуля* та ін. Серед слів з культурним компонентом, як визначають названі вчені, є безеквівалентна лексика, тобто слова, які неможливо семантизувати за допомогою простого перекладу. Близькими до безеквівалентної лексики є також слова, що збігаються у двох мовах своїм об'єктивним змістом, але не збігаються за своїми конотатами емоційно-естетичними асоціаціями. Наприклад, слово *калина* може бути перекладено на інші мови, але для українця воно наповнене особливим значенням, пов'язаним з національною ментальністю. Безеквівалентні слова є скарбницею для здобуття знань про Україну, культуру і побут українського народу. Наведемо приклади безеквівалентних слів української мови, які можуть бути певним додатковим елементом на уроках української мови та елементом в теорії українознавства:

слова, пов'язані з релігійним життям: Великдень, Спас, Вербна неділя, писанка, колядки, хрестини; *знаки-символи*: тризуб, оберіг, рушник, калина, верба, барвінок, дідух; назви предметів і явищ традиційного побуту: *бріль, плахта, жупан, сопілка, макітра, лиштва* (спосіб вишивання); *весільні обряди*: сватання, оглядини, заручини, дівчачий вечір; *назви міфологічних істот*: домовик, лісовик, перелесник, мавка; лексика ідіом.

Названі культурологічні номінації є предметом вивчення багатьох наук: сучасної української мови, стилістики, діалектології, контрастивної лексикології, теорії і практики перекладу. Однак системного їх опису як специфічної мовностилістичної категорії ще не здійснено [4, 225].

Основними шляхами реалізації етнокультурознавчого компонента нового змісту навчання можуть стати: добір текстів українознавчої тематики різних жанрів і стилів мовлення; використання спеціальної системи вправ з метою збагачення мовлення учнів українознавчою лексикою; використання усної народної творчості; застосування народознавчих матеріалів для проведення навчальних переказів, диктантів, уроків зв'язного мовлення; укладання тематичних словників етнокультурознавчої лексики; широке використання можливостей зовнішньої та внутрішньої інтеграції, проведення інтегрованих уроків.

Одним з найважливіших напрямів реалізації етнокультурознавчого компонента є добір системи тематично об'єднаних текстів різних типів та стилів мовлення для розвитку всіх видів мовленнєвої діяльності та створення системи завдань до них, що передбачає: добір словничків слів, виразів до цих текстів, що сприятимуть збагаченню мовлення учнів тематично згрупованою етнокультурознавчою лексикою, слугуватимуть опорою для побудови власних висловлювань; добір до текстів

тематично об'єднаних прислів'їв, приказок, загадок, фразеологізмів, які можна використовувати для ілюстрації думок; побудова системи ситуативних завдань, що слугували б створенню власних монологічних висловлювань різних типів і жанрів мовлення; застосування у навчальному процесі елементів народних ігор; використання на уроках мови різного типу інтеграції: предметної, діяльній та тематичної; застосування нетрадиційних форм проведення уроків української мови.

Ефективним естетико-виховним засобом, що відповідає концептуальним засадам гуманістичної педагогіки і набуває особливої актуальності, є фольклор. Саме у ньому найяскравіше відображено й найкраще збережено традиційний виховний ідеал українського народу, втілено його у високохудожній, образній формі, доступній для сприймання і розуміння навіть найменшими слухачами.

Серед основних критеріїв відбору текстів для використання на уроках мови можна виділити такі:

- *країнознавчий*, тобто наповненість тексту відомостями про злободенні проблеми екології природи і людини, тематична і жанрова їх різноманітність, достовірність інформації;

- *лінгвістичний* або *мовний*: дібрані тексти мають давати повне уявлення про основні функціональні стилі сучасної української мови, кожен текст характеризуватись основними стильовими ознаками – наукового, художнього, публіцистичного стилю. Крім того, текст має бути насиченим комунікативно-значущою лексикою відповідної тематичної групи для збагачення словникового запасу дітей, мовними явищами, які вивчаються на уроці, для лінгвістичного аналізу;

- *виховний*: найкращі зразки художніх творів повинні зворушувати своїми чистими помислами, любов'ю до всього живого, почуттям милосердя до навколишнього світу;

- *комунікативний*: добір «предметних» текстів, зміст яких базується на життєвих ситуаціях. Вони мають бути проблемними, щоб спонукати учнів мислити, аргументовано доводити свою точку зору. Зазначені вимоги до текстів дають змогу зробити процес навчання рідної мови дійсно результативним.

Висновки. Ефективність запропонованої тут методики передбачає роботу на основі системи текстів етнокультурної тематики, одночасне формування лінгвістичних, комунікативних, мовленнєвих умінь, удосконалення всіх видів мовленнєвої діяльності і як кінцеву мету – формування національно свідомої мовної особистості. Етнокультурні компоненти на уроках української мови поглиблюють знання школярів про історичний і соціальний досвід предків, духовні надбання українського

народу, розвивають особисті риси громадянина Української держави, формують культуру міжнаціональних взаємин, допомагають входити у полікультурний простір, зберігаючи своє національно-культурне єство.

1. Біляєв О., Скуратівський Л., Симоненкова Л., Шелехова Г. Концепція навчання української мови в школах України // Дивослово. – 1996. – № 1. – С. 16-21.
2. Гайдар Т. Жанри фольклору та відображення в них виховного ідеалу українців // Українська мова і література в школі. – 2002. – №3.-С. 9-12,
3. Данилюк Н. Культурологічна лексика сучасної української народної мови // Дивослово. -1999. – № 8. – С. 12-13.
4. Єрмоленко С. Мова і українознавчий світогляд. - К.: НДГУ, 2007. – 444 с.
5. Левченко Т. Система завдань і вправ щодо збагачення мовлення учнів 5-7 класів етнокультурознавчою лексикою // УМЛШ. -2000. -№ 1- С. 20-23.
6. Мельничайко В. Аспекти лінгвістичного аналізу художнього тексту// Урок української. – 1999. – № 6. – С. 29-33.
7. Пентилюк М., Дружененко Р. Етнопедагогічні засоби виховання на уроках рідної мови// Гуманітарна освіта і проблеми виховання молоді. – Херсон, 1995. – Вип. 1. – С. 68-70.
8. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування. – Львів: Сполом, 2001. – 224 с.
9. Скуратівський Л. Пізнавальні завдання з української мови. – К.: Радянська школа, 1973. – 280 с.
10. Стельмахович М. Етнопедагогічні основи методики української мови.– Дивослово. – 2003. – № 5-6. – С. 19-23.

УДК 378.147:371.1:8

Галина Каптур (Луцьк)

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА ЕТНОПЕДАГОГІЧНІЙ ОСНОВІ

У статті розкрито сутність етнолінгвістичних засад вивчення сучасної української мови майбутніми вчителями початкових класів. Висвітлено досвід використання етнокультурного матеріалу як складової формування комунікативних умінь і навичок студентів на заняттях із сучасної української мови.

Ключові слова: етнолінгвістичні засади, етнокультура, етнокомунікативні уміння і навички, текст, вивчення української мови.

Постановка наукової проблеми. Радикальні зміни в культурному житті світових держав і процеси інтеграції підвищують вимоги до фундаментальних знань майбутнього фахівця [5]. Глобалізаційні впливи по-